

12 Χειροποίητα δίστα αγγεία με οριζόντιες λαβές και ένα με κάθετες

Από τα νεκροταφεία τύμβων του Μακεδονικού Ολύμπου (ΜΟ)

Ε. Πουλάκη Παντερομαλή

Ι. Γενικά

Στα νεκροταφεία τύμβων του Μακεδονικού Ολύμπου βρέθηκαν 12 χειροποίητα δίστα και ευρύστομα αγγεία με οριζόντιες λαβές στο σώμα. 7 βρέθηκαν στα πόδια, 2 στο κρανίο, 3 με τα οστά ανακομιδών. Περισσότερα από τα μισά αποτελούν γυναικείο κτέρισμα (■ΜΔ 2336/ΓαΤυ 14β, ■ΜΔ 4843/Βελής, ■ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1α, ■ΜΔ 2335/ΓαΤυ 14ε αποσπ/κό, ■ΜΔ 2501/ΓαΤυ 12ε, ■ΜΔ 2450/ΓαΤυ11γ, ■ΜΔ 2404/ΓαΤυ 11β■ΜΔ 2178/ΓαΤυ 1α).

Αντίθετα από το τροχήλατο σχήμα, ο χειροποίητος αμφορίσκος με κάθετες λαβές είναι σπανιότερος από εκείνους με οριζόντιες: ένα μόνο δίστα χειροποίητο αγγείο του ΜΟ έχει κάθετες λαβές από τον λαιμό στον ώμο. Ο τύπος συναντάται την ΥΕΧ στον βαλκανικό

[2]

χώρο, με ανάλογα παραδείγματα από τη Θεσσαλία, σπανιότερα στη Βεργίνα και την Τορώνη.

ΤΑΦΟΣ – ΑΓΓΕΙΟ	ΝΕΚΡΟΣ	ΘΕΣΗ
1. ■ΜΔ 2178/ΓαΤυ 1α ΚΡΑΝΙΟ ΑΡ.		ΕΝΑΣ
2. ■ΜΔ 2509/ΓαΤυ 2β (αποσπ.) ΝΕΚΡΩΝ	?	ΜΕΤΑΕΥ
3. ■ΜΔ 2467/ΓαΤυ 5γ Ν2	ΜΕ ΤΑ ΟΣΤΑ	
4. ■ΜΔ 2181/ΓαΤυ 8α ΠΟΔΙΑ Δ., ΠΕΛΜΑΤΑ		ΕΝΑΣ
5. ■ΜΔ 2404/ΓαΤυ 11β (αποσπ.) ΜΕ ΤΑ ΟΣΤΑ		Ν2?
6. ■ΜΔ 2450/ΓαΤυ 11γ ΠΟΔΙΑ Δ.		ΕΝΑΣ
7. ■ΜΔ 2501/ΓαΤυ 12ε		ΕΝΑΣ

ΚΡΑΝΙΟ ΑΡ.

8.	 ΜΔ 2335/ ΓαΤυ 14ε (αποσπ.)	ΕΝΑΣ	
	ΠΟΔΙΑ Δ.		
9.	 ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1α	ΕΝΑΣ	ΠΟΔΙΑ ΑΡ.
	ΑΣΤΡΑΓΑΛΟΙ		
10.	 ΜΔ 4862/ ΚλαΤυ 1γ	ΕΝΑΣ	ΠΟΔΙΑ Δ.
	ΑΣΤΡΑΓΑΛΟΙ		
11.	 ΜΔ 4843/Βελής	ΕΝΑΣ	ΠΟΔΙΑ
12.	 ΜΔ 2336/ΓαΤυ 14β	ΕΝΑΣ	
	ΠΟΔΙΑ		
13.	 ΜΔ 2257/ΓαΤυ 9β	ΝΙ	ΠΟΔΙΑ

Εχουν ύψος από 0,21 ως 0,11 μ. και αδιαμόρφωτη βάση, μερικές φορές κυρτή και ασταθή. Τα περισσότερα είναι μέσων διαστάσεων (0,14μ. - 0,18μ), δύο είναι μεγαλύτερα (ομάδας α) και δύο μικρότερα (ομάδας β). Το σώμα είναι σφαιρικό, συχνά και ωσειδές/ελλειψοειδές τονισμένο πάνω. Ο ευρύς λαιμός είναι κοίλος κυλινδρικός, ψηλότερος στην ομάδα α ή χαμηλότερος στην ομάδα β και με ενιαίο ή όχι περίγραμμα. Απολήγει σε εξωστρεφές χείλος. Στο ιδίομορφο ΜΔ 2336/ΓαΤυ 14β, της β ομάδας, το σώμα απολήγει στο χείλος με απλή γωνιώδη μετάβαση, χωρίς λαιμό. Εξετάζονται μαζί δεδομένων των πολλών κοινών χαρακτηριστικών τους, μολονότι αποτελούν δύο ομάδες, χαρακτηριστικές (α: αμφορίσκοι, β: ανοιχτά δίστα), το ένα έχει κάθετες λαβές και ένα είναι αδιάγνωστο (ΜΔ 2509/ ΓαΤυ 2β).

Μέγεθος

τα μεγαλύτερα (ομάδα α):

 ΜΔ 2450/11Γ (0,21μ.), ΜΔ 2404/11Β αποσπ/κό

τα μεσαία (. 0,14μ. - 0,18μ.):

 ΜΔ 2178/1Α, ΜΔ 2181/8Α, ΜΔ 2501/12Ε, ΜΔ 2336/ΓαΤυ 14β, ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1Α, ΜΔ 4862/1Γ, ΜΔ 2509/2Β αποσπ/κό, ΜΔ 2335/14^Ε αποσπ/κό, ΜΔ 2257/ΓαΤυ 9β

τα μικρότερα (ομάδα β. 0,11μ.):

 ΜΔ 4843/Βελής, ΜΔ 2467/5Γ αποσπ/κό

Σώμα

Σφαιρικό:

 ΜΔ 2178/1Α, ΜΔ 2501/12Ε, ΜΔ 2336/ΓαΤυ 14β, ΜΔ 4843/ΒΕΛΗΣ ΜΔ 2450/11Γ, ΜΔ 2467/5Γ αποσπ/κό, ΜΔ 2404/11Β αποσπ/κό, ΜΔ 2335/14Ε αποσπ/κό,

Σφαιρικό/ελλειψοειδές, τονισμένο πάνω:

 ΜΔ 4758/ ΚλαΤυ 1Α, ΜΔ 2181/8^Α, ΜΔ 4862/ ΚλαΤυ 1Γ, ΜΔ 2257/ΓαΤυ 9β

Άγνωστα ή αδιάγνωστα: ΜΔ 2509/2Β αποσπ/κό

Βάση

κυκλική αδιαμόρφωτη:

 ΜΔ 2178/1^Α, ΜΔ 2181/8Α, ΜΔ 2450/11Γ, ΜΔ 2336/ΓαΤυ 14β, ΜΔ 4843/ΒΕΛΗΣ, ΜΔ 2509/2^Α αποσπ/κό, ΜΔ 2467/5Γ αποσπ/κό, ΜΔ 2404/11Β αποσπ/κό, ΜΔ 2335/14^Ε αποσπ/κό,

αδιαμόρφωτη, κυρτή:

 ΜΔ 4862/ ΚλαΤυ 1Γ, ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1^Α ασταθής, ΜΔ 2501/12Ε ασταθής, ΜΔ 2257/ΓαΤυ 9β

Σε έξι παραδείγματα, συνήθως της α ομάδας αλλά όχι μόνο, ο λαιμός διακρίνεται από το

σώμα με αβαθή και ακανόνιστη αυλάκωση (●ΜΔ 2450/ΓαΤυ 11γ, ●ΜΔ 2501/ ΓαΤυ 12ε, ●ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1α, ●ΜΔ 2404/ΓαΤυ 11β αποσπ/κό, ●ΜΔ 2178/ ΓαΤυ 1α) που σε μερικές περιπτώσεις διαπιστώνεται προσπάθεια να λειανθεί. Συνεχίζει με ενιαίο περίγραμμα σε άλλα πέντε, συνήθως της β ομάδας αλλά όχι μόνο (●ΜΔ 2181/ΓαΤυ 8^Α, ●ΜΔ 2335/ ΓαΤυ 14ε -β αποσπ/κό, ●ΜΔ 2467/ΓαΤυ 5γ αποσπ/κό, ●ΜΔ 4843/ΒΕΛΗΣ, ●ΜΔ 4862/ ΚλαΤυ 1γ). .

Με εξαίρεση το ●ΜΔ 2257/ΓαΤυ 9β, φέρουν δύο οριζόντιες λαβές με λοξή φορά προς τα πάνω, κατακόρυφη στο ιδίομορφο ●ΜΔ 2336/ΓαΤυ 14β, της β ομάδας. Είναι συνήθως ελλειπτικής τομής, εκτός από δύο με σχεδόν τετράγωνη της β ομάδας (●ΜΔ 2178/ΓαΤυ 1α ●ΜΔ 4862/ ΚλαΤυ 1γ). Προσφύονται συνήθως στη μέγιστη διάμετρο του σώματος, εκτός από δύο της β ομάδας που προσφύονται λίγο ψηλότερα (●ΜΔ 4862/ ΚλαΤυ 1γ και ●ΜΔ 2336/ΓαΤυ 14β).

Είναι στιλβωμένα εξωτερικά αλλά και στο εσωτερικό, όσο αυτό είναι ορατό. Ο πηλός είναι ερυθρός, κιτρινέρυθρος, καστανός και γκριζός, πάντα με μίκα και εγκλείσματα, μερικά μάλιστα ιδιαίτερα μεγάλα, ιδιαίτερα στα ανοιχτά δίωτα.

Πηλός

Α. ερυθρός.

●ΜΔ 2181/ ΓαΤυ 8α 2,5YR 5/6, 2,5YR 5/8 red.

●ΜΔ 2404/ ΓαΤυ 11β 2,5YR 5/8 red.

●ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1α 2,5YR 5/6, 2,5YR 5/8 red.

●ΜΔ 2178/ ΓαΤυ 1α 2,5YR 5/6, 2,5YR 4/6red , με μίκα και εγκλείσματα και μεγαλύτερου μεγέθους σκουρόχρωμα πετραδάκια. Όμοιος της πρόχου ΜΔ 2177.

Β. κιτρινέρυθρος.

●ΜΔ 2501/ ΓαΤυ 12ε κιτρινέρυθρος, 5YR 6/6 reddish yellow.

●ΜΔ 4843/Βελής 5YR 5/6, yellowish red , με μίκα και εγκλείσματα, πολλά μεγάλου μεγέθους.

●ΜΔ 2467/ ΓαΤυ 5γ 5YR 6/8 reddish yellow , ακάθατος με μίκα και πολλά εγκλείσματα.

[3]

●ΜΔ 2336/ΓαΤυ 14β 5YR 6/6 reddish yellow.

Γ. καστανός

●ΜΔ 4862/ ΚλαΤυ 1γ 7,5YR 5/4 brown , με μίκα και πολλά εγκλείσματα.

●ΜΔ 2509/ ΓαΤυ 2β 7,5YR 4/6 strong brown , ακάθατος με μίκα και πολλά μεγάλα εγκλείσματα.

Δ. μαύρος λόγω καύσης

●ΜΔ 2335/ ΓαΤυ 14ε GLEY 1 2,5/N black.

Ε. γκριζός

●ΜΔ 2450/ΓαΤυ 11γ 2,5YR 5/2 grayish brown , με μίκα και εγκλείσματα.

●ΜΔ 2257/ΓαΤυ 9β 7,5YR 5/1 gray, 7,5YR 5/4 brown), με μίκα και πολλά εγκλείσματα, αρκετά μεγαλύτερου μεγέθους.

Α Ομάδα:

5 Χειροποίητοι στιλβωμένοι αμφορίσκοι με οριζόντιες λαβές

●ΜΔ 2450/ΓαΤυ 11γ ●ΜΔ 2501/ΓαΤυ 12ε, ●ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1α ●ΜΔ 2181/ ΓαΤυ

8α, ΜΔ 2404/ ΓαΤυ 11β αποσπ/κό

Πρόκειται για αμφορίσκους με υψηλό πλατύ λαιμό και ραδινότερο σχήμα σε σχέση με την ομάδα β. Τρία φέρουν χαμηλές μαστοειδείς αποφύσεις στο μέσον μεταξύ των λαβών, λίγο χαμηλότερα από τη μετάβαση στον λαιμό (ΜΔ 2450/ ΓαΤυ 11γ, ΜΔ 2501/ΓαΤυ 12ε, ΜΔ 2404/ ΓαΤυ 11β αποσπ/κό). Για τη Βεργίνα και κατά τον Μ. Ανδρόνικο, είναι σχήμα

«άγνωστον εις την κεραμεικήν παράδοσιν του τόπου, οι κεραμείς δε επιχειρούν να μιμηθούν ξένα πρότυπα, τα οποία δεν δύνανται να είναι άλλα ή μυκηναϊκής παραδόσεως και πρωτογεωμετρικοί αμφορίσκοι της Νοτίου Ελλάδος. Είναι άλλωστε χαρακτηριστικόν ότι και εις τους γραπτούς τροχήλατους αμφορίσκους της Βεργίνας παρατηρήσαμεν την ιδίαν αβεβαιότητα εις την διάπλασιν του σχήματος.» ..

Η παρουσία των θηλών θέτει πράγματι το πρόβλημα της καταγωγής των επί ετέρας βάσεως ή το σχήμα των...

Η κεραμική παράδοσις της Μακεδονίας δεν αγνοεί την διακόσμησιν του είδους τούτου (Heurtley, Preh. Macedonia, σ. 92, 105, 215) αλλά μέχρι σήμερα τουλάχιστον έχομεν μόνον μεμονωμένα παραδείγματα, τα οποία δεν επιτρέπουν να θεωρήσωμεν το στοιχείον τούτο εγγενές εις την κεραμεικήν ταύτην. Η παρουσία του εις ορισμένα μόνο αγγεία, σχήματος μάλιστα ελλαδικού, δεικνύει εξασθένισιν της παραδόσεως ταύτης και ένταξιν της εις την ισχυροτέραν εγχωρίαν κεραμεικήν.

Ούτω καταλήγομεν εις την άποψιν ότι οι αμφορίσκοι ούτοι είναι μάρτυρες μιας βορείου κεραμεικής παραδόσεως, η οποία όμως υπό την ισχυράν εντοπίαν επίδρασιν διετήρησεν

[4]

εξησθενημένα ωρισμένα μόνον στοιχεία, τας θηλάς.»

Ο αμφορέας με τις οριζόντιες λαβές είναι παλιό αιγαιακό σχήμα από την Πρώιμη Εποχή

[5]

Χαλκού και αργότερα (πχ. Τροία, Αργισσα, Ορχομενός, Λέρνα, Εύτρηση, Πευκάκια κα.).

[6]

Ο τύπος επιβιώνει στην ΠΠΓ της κεντρικής Ελλάδος και της Θεσσαλίας, και συναντάται

[7]

επίσης βορειότερα (πχ. Κοζάνη, Ασσηρο, Βίτσα, Βεργίνα). Παλιότερο χαρακτηριστικό

[8]

είναι και οι αποφύσεις. Για τη Θεσσαλία και την Αρβανίτου-Μεταλληνού,

«ο τύπος του αμφορέα με τις οριζόντιες επί των ώμων λαβές εμφανίζεται ήδη από την

[9]

ΠΕΧ στην Τροία καθώς και στον κεντρικό και νότιο ελλαδικό χώρο (Αργισσα,

[10]

[11]

Ορχομενός, Λέρνα, Εύτρηση). Στη ΜΕΧ ευρίσκεται στα Πευκάκια Στην ΥΕΧ ο

[12]

τύπος ο λεγόμενος της Αϊδινιώτικης μαγούλας μεταδίδεται στην Μακεδονία.

[\[13\]](#)

Οι αποφύσεις ανάμεσα στις λαβές εμφανίζονται στη Μακεδονία κατά την ΥΕΧ. Αποφύσεις όμως εμφανίζονται και σε αμφορείς της Μυκηναϊκής και Υπο-μυκηναϊκής

[\[14\]](#)

περιόδου νοτιότερα. Συνήθης είναι ο τύπος με τις οριζόντιες λαβές στην χειροποίητη

[\[15\]](#)[\[16\]](#)

ακόσμητη αλλά και γραπτή κεραμική των Υπο-μυκηναϊκών χρόνων. Από τον Εξάλοφο Τρικάλων της ΥΕ ΙΙΙ Γ συναντώνται άλλοι όμοιοι που έχουν επίσης πλαστικά μαστίδια.

Ο ίδιος τύπος επιβιώνει και στην ΠΠΓ της Θεσσαλίας, κυρίως σε θέσεις του ΒΔ χώρου.

[\[17\]](#)[\[18\]](#)

Όμοιοι συναντώνται και στην περιοχή της Κοζάνης, στη Βεργίνα, την Ασσηρο, τη

[\[19\]](#)

Βίτσα. Επειδή ο τύπος συναντάται διαδοχικά κατά την εποχή του χαλκού σε θεσσαλικές θέσεις, θα μπορούσαμε να τον θεωρήσουμε ως επιβίωση ντόπιου τύπου της

[\[20\]](#)

χαλκής εποχής στην ΠΕΣ.»

Στην περιοχή του ΜΟ, ο αμφορίσκος με τις οριζόντιες λαβές απαντάται τόσο σε γραπτή τροχήλατη όσο και σε χειροποίητη μορφή, τουλάχιστον από την προϋμότερη φάση της Πρώιμης Εποχής Σιδήρου στις Τρεις Ελιές της αρχαίας Πέτρας, μερικές φορές με μία τρίτη κάθετη λαβή στα χειροποίητα παραδείγματα (υδρία). Στην περιοχή αυτή, που είναι περιφερειακή θέση και της Θεσσαλίας, μπορεί να θεωρηθεί επιβίωση παλιότερου σχήματος.

[\[21\]](#)

Είναι εξάλλου γνωστοί από παλιότερα ο γραπτός αμφορέας με οριζόντιες λαβές (Τρεις Ελιές), καθώς και ο ακόμη παλιότερος χειροποίητος με λαϊμό και αμφικωνικό σώμα (Βάλτος).

A.

B.

A. Αγγεία από τις Τρεις Ελιές B. Βάλτος Λεπτοκαριάς (οικισμός Μέσης και αρχών Υστερης Εποχής Χαλκού)

Εξωτερικές συγκρίσεις

- V.R. d'A. Desborough, *The Greek Dark Ages*, London 1972, . p 205, pl. 48 Δελφοί (*early part of the later Dark Ages*) Σελ.. 203 κεξ.
«Of the 18 vases, 11 were wheel-made.... One might almost be describing a typical Early Protogeometric tomb at Lefkandi, and I would have thought that there must be a connexion, through Boeotia, or even through south Thessaly, one cannot say. The presence of the handmade vases is unusual, as such are not normally found at this time, and in any case not in such quantity. Replicas of the wheel made ware... whatever the conclusion, we have in this tomb a further instance Certainly datable to the early part of the later Dark Ages,

to my mind, where the influence of Athenian Protogeometric is not yet visible.».

- I.S. Lemos, *The Protogeometric Aegean*, Oxford 2002, pl. 18.1 (Δελφού),
- Μ. Ανδρόνικος, Βεργίνα 1 Το νεκροταφείο των τύμβων, Αθήνα 1969, αμφορίσκοι αρ. Α18, Ε9, Ε18, Κ1, Ρ24, Τ11, Τ15, Τ26, Φ11, Χ3, ΑΓ46, ΑΕ 29, ΑΗ 4. σελ. 97, 108, πιν. 31, 36, 37, 40, 50, 51, 52, 53, 56, 58, 65, 68, 70, 74.
- Κ. Romiopolou, *Some pottery of the Early Iron Age from Western Macedonia*, BSA 66 (1971), πιν. 61/26
- Γ. Αρβανίτου-Μεταλληνού, Η Ηπειρωτική Θεσσαλία κατά τους Πρωτοϊστορικούς Χρόνους, Η Μαρτυρία της Κεραμεικής, Τόμος Α σ. 50-56 και Τόμος Γ, πιν. 10/3 (ΑΕ 3008 Αργυροπούλι Τυρνάβου, Α θολωτός τάφος, που φαίνεται να χρονολογείται από την ΠΠΓ ως και την ΥΠΓ, πιθανόν και την ΥποΠΓ). Τόμος Α σ. 84-88 και Τόμος Γ, Πιν. 54/2 (ΑΕ 182 από την Αζωρο, που φαίνεται να χρονολογείται στην ΠΠΓ). Τόμος Β, Κείμενα, σ. 196-201
- John K. Papadopoulos, *The Early Iron Age Cemetery at Toroni*, Monumenta Archaeologica 24, Los Angeles 2005. Volume 1, Text, p. 467-468: Volume 1: *“The shape is characterized by a flat base, globular body with the point of maximum diameter normally set toward the upper part of the vessel, and a tall vertical or sometimes concave neck that flares out to a chamfered lip. The junction of body and neck is usually marked by a sharp angle on the interior, although on T133 1 a gentle curve is met..... T 118 1 may be assigned to the earlier stages of Protogeometric T 100 1 was located only centimeters from the Submycenaean T101 and may be slightly earlier.”* Illustrations, pl. 336-341.

Κατάλογος

1. ΜΔ 2181

Προέλευση

Καρίτσα Γαβριά, τύμβος 8, τάφος Α, δεξιά από τα πόδια του νεκρού, δίπλα στα πέλματα..

Διατήρηση

Σχεδόν ολόκληρο, λείπει μέρος του σώματος, του λαιμού και του χείλους. Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα με εκτεταμένες απολεπίσεις και αποκρούσεις..

Πηλός και Χρώματα

Πηλός ερυθρός (2,5YR 5/6, 2,5YR 5/8 red), παρόμοιος με του ΜΔ 4758/ ΚλαΤυ 1α (2,5YR 5/6, 2,5YR 5/8) και του αποσπασματικού ΜΔ 2404/ΓαΤυ 11β (2,5YR 5/8). Με μίκα και εγκλείσματα, μικρά και μεγάλα. Στα σπασίματα δεν διακρίνεται τεφρός πυρήνας.

Διαστάσεις

Ύψ.: 0,17μ., Διάμ. χείλους : 0,097μ., Ύψ. λαιμού : 0,06μ., Πάχ. τοιχώματος στο χείλος :

0.0055μ., Διάμ. βάσης : 0,073μ., Διάμ. μέγιστη σώματος : 0,142μ., Άνοιγμα λαβών : 0,20μ., Πλάτ. λαβής : 0,073-0,064μ., Πάχ. λαβής : 0,018-0,015μ.

Περιγραφή

Χειροποίητος αμφορίσκος με οριζόντιες λαβές, των μεσαίου μεγέθους του σχήματος. Σώμα σφαιρικό τονισμένο πάνω που συνεχίζει με ενιαίο περίγραμμα εσωτερικά και εξωτερικά σε ψηλό κοίλο κυλινδρικό λαιμό με αδιαμόρφωτο, έντονα εξωστρεφές χείλος. Βάση κυκλική, αρκετά επίπεδη, αδιαμόρφωτη. Στη μέγιστη διάμετρο του σώματος, στη μετάβαση προς τον ώμο, μεγάλες οριζόντιες λαβές, οβάλ τομής και λοξές προς τα πάνω. Η μία λίγο μεγαλύτερη και πιο υπερυψωμένη. Όλο το σώμα του αγγείου, και εσωτερικά όσο είναι ορατό αλλά και το μη ορατό τμήμα της βάσης, καλύπτεται από ίχνη στίλβωσης, με κάθετη φορά στο λαιμό, και ακανόνιστα στα υπόλοιπα μέρη του σώματος.

Εσωτερικές συγκρίσεις

Ανήκει στην ομάδα των αμφορίσκων με υψηλό λαιμό (■ ΜΔ 2181/ ΓαΤυ 8^α, ■ ΜΔ 2450/ΓαΤυ 11γ, ■ ΜΔ 2501/ ΓαΤυ 12^ε, ■ ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1^α, ■ ΜΔ 2404/ ΓαΤυ 11β). Στην ομάδα με ενιαίο περίγραμμα σώματος λαιμού όπως άλλα τέσσερα αγγεία, συνήθως της β ομάδας αλλά όχι μόνο (■ ΜΔ 2181/ΓαΤυ 8^Α, ■ ΜΔ 2335/ ΓαΤυ 14^{ε-β} αποσπ/κό, ■ ΜΔ 2467/ΓαΤυ 5γ αποσπ/κό, ■ ΜΔ 4843/ΒΕΛΗΣ, ■ ΜΔ 4862/ ΚλαΤυ 1γ). Συγγενέστερος ο ■ ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1^α, που έχει συνεύρημα τον σκύφο με ψηλό κωνικό πόδι ■ ΜΔ 4864, μάλλον από τους πρωϊμότερους της σειράς. Η «πειραματική» τροχήλατη οινόχνη ■ ΜΔ 4736 που είναι το μοναδικό συνεύρημα, είναι και το μοναδικό του είδους της εύρημα του νεκροταφείου.

2. ΜΔ 2404

Προέλευση

Καρίτσα Γαβριά, τύμβος 11, τάφος Β, μαζί με τα οστά της ανακομιδής.

Πηλός και Χρώματα

Πηλός ερυθρός, 2,5YR 5/8 red, με μίκα και εγκλείσματα, παρόμοιος με τους ■ ΜΔ 2181/ ΓαΤυ 8^α (2,5YR 5/6, 2,5YR 5/8), ■ ΜΔ 4758/ ΚλαΤυ 1^α (2,5YR 5/6, 2,5YR 5/8).

Διαστάσεις

Ύψ.σωζόμενο : 0,144μ., Διάμ. χείλους σωζόμενη : 0,063μ., Ύψ. λαιμού : 0,06μ., Πάχ. τοιχώματος στο χείλος : 0.0069μ., Διάμ. βάσης σωζόμενη: 0,065μ., Διάμ. σώματος σωζόμενη : 0,13μ., Πλάτ. λαβής : 0,058μ., Πάχ. λαβής : 0,016μ., Διάμ. απόφυσης : 0,017μ., Ύψ. απόφυσης : 0,0055μ.,

Διατήρηση- Περιγραφή

Παρόλο που είναι αποσπασματικό, διακρίνεται ως ένα από τα μεγαλύτερα της ομάδας,

όπως ο ΜΔ 2450/ΓαΤυ 11γ. Λείπει το μεγαλύτερο μέρος της βάσης, του σώματος, του λαιμού και της μίας λαβής. Σώζεται ένα μεγάλο συγκολλημένο θραύσμα από το άνω μέρος του σώματος έως το χείλος, ένα δεύτερο από τη βάση και ένα από τη λαβή. Επίσης αρκετά μεγάλα όστρακα που δεν συγκολλούνται, πιθανόν συνανήκουν και κάποια από τα όστρακα του 2403-4. Με εκτεταμένες απολεπίσεις και αποκρούσεις.

Βάση αδιαμόρφωτη κυκλική και ελαφρά κυρτή, σώμα μάλλον σφαιρικό. Ψηλός κοίλος κυλινδρικός λαιμός, που απολήγει σε έντονα εξωστρεφές χείλος με πλατειά περιφέρεια?. Στο άνω μέρος του σώματος, μικρές οριζόντιες κυλινδρικές λαβές. Λίγο πριν την ένωση σώματος και λαιμού, μικρή μαστοειδής απόφυση.

Εσωτερικά οριζόντια ίχνη στίλβωσης στο ορατό τμήμα του χείλους και του λαιμού. Εξωτερικά, κάθετα ίχνη στίλβωσης στο λαιμό, οριζόντια στις λαβές και ακανόνιστα οριζόντια στο υπόλοιπο σώμα.

Εσωτερικές συγκρίσεις

Ανήκει στην ομάδα α, των αμφορίσκων με υψηλό λαιμό: ΜΔ 2181/ ΓαΤυ 8^α, ΜΔ 2450/ ΓαΤυ 11γ, ΜΔ 2501/ ΓαΤυ 12^ε, ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1^α, ΜΔ 2404/ ΓαΤυ 11β. Στην ομάδα εκείνων που ο λαιμός διακρίνεται από το σώμα με αβαθή και ακανόνιστη αυλάκωση (ΜΔ 2450/ΓαΤυ 11γ, ΜΔ 2501/ ΓαΤυ 12^ε, ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1^α, ΜΔ 2404/ΓαΤυ 11β αποσπ/κό, ΜΔ 2178/ ΓαΤυ 1^α). Με μαστοειδείς αποφύσεις όπως τα ΜΔ 2450/ ΓαΤυ 11γ, ΜΔ 2501/ ΓαΤυ 12^ε.

3. ΜΔ 2450

Προέλευση :

Καρίτσα Γαβριά, τύμβος 11, τάφος Γ, δεξιά από τα πόδια της νεκρής, κοντά στα πέλματα.

Διατήρηση

Σχεδόν ολόκληρο, λείπουν μέρη του σώματος, του λαιμού, του χείλους και της μίας λαβής. Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα, σώζει και όστρακα που δεν συγκολλούνται. Με εκτεταμένες απολεπίσεις και αποκρούσεις.

Πηλός και Χρώματα

Πηλός γκριζωπός (2,5YR 5/2 grayish brown), με μίκα και εγκλείσματα.

Διαστάσεις

Ύψ.: 0,21μ., Διάμ. χείλους σωζόμενη : 0,112μ., Ύψ. λαιμού : 0,073μ., Πάχ. τοιχώματος στο χείλος : 0,0076μ., Διάμ. βάσης : 0,081μ., Διάμ. μέγιστη σώματος : 0,17μ., Πλάτ. λαβής : 0,066μ., Πάχ. λαβής : 0,017μ., Διάμ. απόφυσης : 0,02μ., Ύψ. απόφυσης : 0,0044μ.

Περιγραφή

Χειροποίητος στίλβωμένος αμφορίσκος με οριζόντιες λαβές. Ένα από τα δύο μεγαλύτερα παραδείγματα του ΜΟ, όπως και το αποσπασματικό ΜΔ 2404/ΓαΤυ 11γ. Σώμα σφαιρικό, με ακανόνιστη αυλάκωση εξωτερικά και καμπύλη γωνία εσωτερικά στη μετάβαση προς το λαιμό. Ψηλός και φαρδύς, κοίλος κυλινδρικός ο λαιμός που απολήγει σε αδιαμόρφωτο και έντονα εξωστρεφές χείλος. Βάση κυκλική αδιαμόρφωτη. Στη μέγιστη διάμετρο του σώματος στην κοιλιά, μεγάλες οριζόντιες λαβές, ελλειπτικής τομής, με λοξή φορά προς τα πάνω. Στο ύψος των λαβών και στο μέσον κάθε πλευράς, μικρή μαστοειδής απόφυση. Εξωτερικά, οριζόντια ίχνη στίλβωσης στο λαιμό και τις λαβές και κάθετα στα υπόλοιπα μέρη του σώματος.

Εξωτερικά, οριζόντια ίχνη στίλβωσης στο λαιμό και τις λαβές και κάθετα στα υπόλοιπα μέρη του σώματος.

Εσωτερικές συγκρίσεις

Ανήκει στην ομάδα α, των αμφορίσκων με υψηλό λαιμό (■ ΜΔ 2181/ ΓαΤυ 8^α, ■ ΜΔ 2450/ ΓαΤυ 11γ, ■ ΜΔ 2501/ ΓαΤυ 12^ε, ■ ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1^α, ■ ΜΔ 2404/ ΓαΤυ 11β) και στην ομάδα εκείνων που το σώμα διακρίνεται από τον λαιμό με αβαθή και ακανόνιστη αυλάκωση (■ ΜΔ 2450/ΓαΤυ 11γ, ■ ΜΔ 2501/ ΓαΤυ 12ε, ■ ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1Α, ■ ΜΔ 2404/ΓαΤυ 11β αποσπ/κό, ■ ΜΔ 2178/ ΓαΤυ 1α). Μαστοειδείς αποφύσεις όπως οι ■ ΜΔ 2501/ ΓαΤυ 12ε, ■ ΜΔ 2404/ΓαΤυ 11β (2). Συγγενέστερος ο ■ ΜΔ 2501/ΓαΤυ 12ε, αλλά αρκετά συγγενικοί και οι ■ ΜΔ 2181/ ΓαΤυ 8α, ■ ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1α. Από τα συνευρήματα προκύπτει μία πρόιμη χρονολόγηση ανάμεσα στους τάφους του νεκροταφείου.

4. ΜΔ 2501

Προέλευση

Καρίτσα Γαβριά, τύμβος 12, τάφος Ε. Αριστερά από το κεφάλι της νεκρής. Πάνω του γερμένο το κρανίο.

Διατήρηση

Σχεδόν ολόκληρο, λείπει μεγάλο μέρος της μίας λαβής. Με εκτεταμένες απολεπίσεις και αποκρούσεις.

Πηλός και Χρώματα

Πηλός κιτρινέρυθρος, (5YR 6/6 reddish yellow), με μίκα και εγκλείσματα. Τεφρό κατά τόπους μπισκότο.

Διαστάσεις

Ύψ.: 0,175μ., Διάμ. χείλους : 0,095μ., Ύψ. λαιμού : 0,053μ., Πάχ. τοιχώματος στο χείλος : 0,0078μ., Διάμ. βάσης : 0,065μ., Διάμ. μέγιστη σώματος : 0,14μ., Πλάτ. λαβής : 0,071μ., Πάχ. λαβής : 0,017μ., Διάμ. απόφυσης : 0,013μ., Ύψ. απόφυσης : 0,0052μ., Διάμ. οπής : 0,0174μ.

Περιγραφή

Χειροποίητος στιλβωμένος αμφορίσκος με οριζόντιες λαβές, μεσαίου μεγέθους. Βάση αδιαμόρφωτη κυρτή, εντελώς ασταθής. Σώμα σφαιρικό με υποτυπώδη αβαθή αυλάκωση

[\[22\]](#)

στην ένωση με το λαιμό που είναι ψηλός κοίλος κυλινδρικός και απολήγει σε αδιαμόρφωτο, εξωστρεφές χείλος με πλατειά περιφέρεια. Στον ώμο, μεγάλες οριζόντιες λαβές ελλειπτικής τομής, με λοξή φορά προς τα πάνω. Στο ίδιο ύψος και στο μέσον κάθε πλευράς, μικρή μαστοειδής απόφυση με λοξή φορά προς τα δεξιά.

Εσωτερικά οριζόντια ίχνη στίλβωσης στο ορατό τμήμα του χείλους και του λαιμού.

Εξωτερικά, κάθετα ίχνη στίλβωσης στο λαιμό, οριζόντια στις λαβές και κάθετα και λοξά στο υπόλοιπο σώμα.

Χαμηλά στο σώμα και κάτω από τη μία λαβή, ελλειπτικής τομής οπή.

Εσωτερικές συγκρίσεις

Ανήκει στην ομάδα α, των αμφορίσκων με υψηλό λαιμό (♣ΜΔ 2181/ ΓαΤυ 8α, ♣ΜΔ 2450/ ΓαΤυ 11γ, ♣ΜΔ 2501/ ΓαΤυ 12ε, ♣ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1α, ♣ΜΔ 2404/ ΓαΤυ 11β). Πολύ συγγενής με τον ♣ΜΔ 2450, του ΓαΤυ 11γ τα συνευρήματα του οποίου (οπισθότμητοι πρόχοι, αρύταινα) υποδεικνύουν μία πρώιμη χρονολόγηση. Με μαστοειδείς αποφύσεις όπως οι ♣ΜΔ 2450/ ΓαΤυ 11γ, ΜΔ 2404/ ΓαΤυ 11β (2) (αποσπ/κό). Βάση αδιαμόρφωτη, κυρτή όπως οι ♣ΜΔ 4862/ ΚλαΤυ 1Γ, ♣ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1Α. Διακρίνεται από το σώμα με αβαθή και ακανόνιστη αυλάκωση όπως οι ♣ΜΔ 2450 ΓαΤυ / ΓαΤυ 11γ, ♣ΜΔ 4758/ ΚλαΤυ 1α .

5. ΜΔ 4758

Προέλευση

Κλαδερή, τύμβος 1, τάφος Α, ΝΔ γωνία του τάφου. Αριστερά από τα πόδια της νεκρής, δίπλα στο κάτω μέρος της κνήμης και κοντά στους αστραγάλους, πεσμένο με το άνοιγμα του στομίου προς τα πόδια..

Διατήρηση

Ολόκληρο, απολεπισμένο σε σημεία του σώματος και αποκρουσμένο στο σώμα και το χείλος.

Πηλός και Χρώματα

Πηλός ερυθρός (2,5YR 5/6, 2,5YR 5/8 red), παρόμοιος με τους ♣ΜΔ 2181/ ΓαΤυ 8α , ΜΔ 2404/ ΓαΤυ 11β (2) (αποσπ/κό). Με μίκα, εγκλείσματα μάλλον υπάρχουν αλλά δεν διακρίνονται.

[\[23\]](#)

Έντονα ίχνη καύσης, μάλλον κατά το ψήσιμο .

Διαστάσεις

Ύψ.: 0,16μ., Διάμ. χείλους : 0,0847-0,0867μ., Ύψ. λαιμού : 0,048μ., Πάχ. τοιχώματος στο χείλος : 0,0047-0,0056μ., Διάμ. βάσης : 0,074-0,067μ., Διάμ. μέγιστη σώματος : 0,127μ., Άνοιγμα λαβών : 0,185μ., Πλάτ. λαβής : 0,071μ., Πάχ. λαβής : 0,015μ.

Περιγραφή

Χειροποίητος στιλβωμένος αμφορίσκος με οριζόντιες λαβές. Βάση αδιαμόρφωτη ελλειπτικού περιγράμματος με κυρτή και ασταθή επιφάνεια έδρασης. Σώμα ωοειδές,

[24]

τονισμένο πάνω, με αβαθή αυλάκωση εξωτερικά και γωνία εσωτερικά στη μετάβαση προς τον ψηλό, κοίλο κυλινδρικό λαιμό. Αδιαμόρφωτο, εξωστρεφές χείλος με πλατειά περιφέρεια. Μεγάλες οριζόντιες λαβές, ελλειπτικής τομής με λοξή φορά προς τα πάνω, που προσφύονται στη μέγιστη διάμετρο του σώματος στη μετάβαση προς τον ώμο.

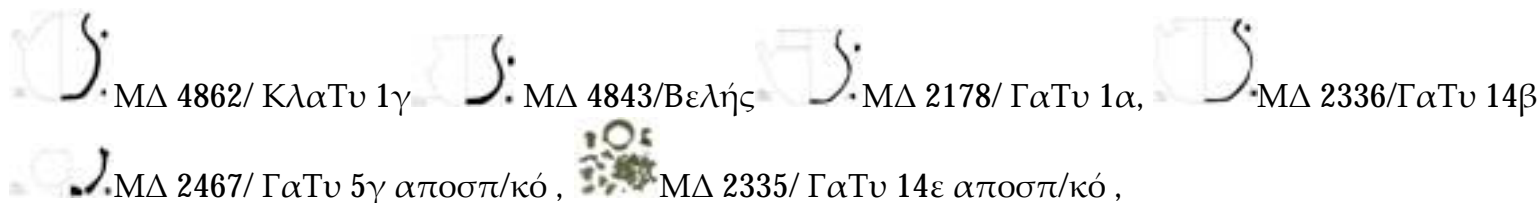
Όλο το σώμα του αγγείου, και εσωτερικά, όσο είναι ορατό αλλά και το μη ορατό τμήμα της βάσης, καλύπτεται από πυκνά ίχνη στίλβωσης, με κάθετη φορά στο λαιμό, ακανόνιστα οριζόντια στη ζώνη των λαβών και εντελώς ακανόνιστα στο υπόλοιπο τμήμα του σώματος.

Εσωτερικές συγκρίσεις

Ανήκει στην ομάδα α, των αμφορίσκων με υψηλό λαιμό (☛ΜΔ 2181/ ΓαΤυ 8α, ☛ΜΔ 2450/ ΓαΤυ 11γ, ☛ΜΔ 2501/ ΓαΤυ 12ε, ☛ΜΔ 4758/ΚλαΤυ 1α, ☛ΜΔ 2404/ ΓαΤυ 11β.) Αρκετά συγγενικός με τον ☛ΜΔ 2181. Στην ομάδα που ο λαιμός διακρίνεται από το σώμα με αβαθή και ακανόνιστη αυλάκωση όπως οι ☛ΜΔ 2178/ ΓαΤυ 1α, ☛ΜΔ 2450/ ΓαΤυ 11γ, ☛ΜΔ 2501/ ΓαΤυ 12ε, ΜΔ 2404/ ΓαΤυ 11β (2). αποσπ/κό. Το συνέυρημα ΜΔ 4864 θα μπορούσε να θεωρηθεί από τους πρωϊμότερους ΣΚΥΚΩ της σειράς.

Β Ομάδα:

6 Χειροποίητα στιλβωμένα δίωτα αγγεία με οριζόντιες λαβές

Είναι δίωτα αγγεία με χαμηλό και αναλογικά πλατύτερο λαιμό, πλατύ εξωστρεφές χείλος και

[25]

συμπαγέστερο σχήμα. Θυμίζουν τις κρητικές πυξίδες και έχουν ομοιότητες με δίωτα αγγεία που εμφανίζονται στην Θεσσαλία από την αρχή της Πρωτογεωμετρικής (με αμαυρόχρωμη διακόσμηση)

[26]

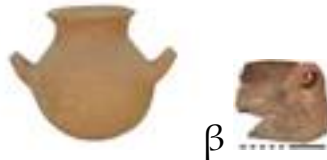
αλλά με πλατύτερους ώμους και κατακόρυφες στον ώμο λαβές. Άγνωστο σχήμα στην κεραμική

[27]

παράδοση του τύπου το θεωρεί ο Ανδρόνικος για την Βεργίνα, ενώ αρκετά παρόμοιο υπάρχει

[\[28\]](#)

στην Τορώνη. Όσον αφορά στην περιοχή του ΜΟ, παρόμοιο υπάρχει από την αρχή της ΠΕΣ στις Τρεις Ελιές της αρχαίας Πέτρας, ίσως και παλιότερα (αποσπασματικά ευρήματα του Βάλτου Λεπτοκαριάς

α

β

α. Δίωτο αγγείο ΠΕΣ από τις Τρεις Ελιές της αρχαίας Πέτρας. β. Οστρακο αγγείου από τον Βάλτο Λεπτοκαριάς (οικισμός Μέσης και αρχών Υστερης Εποχής Χαλκού)

Εξωτερικές συγκρίσεις

- Μ. Ανδρόνικος, Βεργίνα 1 Το νεκροταφείο των τύμβων, Αθήνα 1969, σ. 213-215, πιν. 47, 49, 62, 67, 68, (αρχ. Ξ1, Ρ13, ΑΓ 10, ΑΔ 15, ΑΕ 7)
- Αρβανίτου-Μεταλληνού, Η Ηπειρωτική Θεσσαλία κατά τους Πρωτοϊστορικούς Χρόνους, Η Μαρτυρία της Κεραμικής, τ. Γ πιν. 50, 46 (Ελασσόνα)
- John K. Papadopoulos, The Early Iron Age Cemetery at Toroni, Volume 2: Illustrations, Monumenta Archaeologica 24, Los Angeles 2005, I, p. 467-468, II, pl. 342: παρόμοιο αγγείο, μικρότερο (*I know of no exact parallel for the shape in Macedonia...*) οπ. pl. 341, αποσπασματικό "*a date in the earlier to developed stages of Protogeometric*".

Κατάλογος

6. ΜΔ 2178

Προέλευση

Καρίτσα Γαβριά, τύμβος 1, τάφος Α. Αριστερά από το κεφάλι του νεκρού, ανάμεσα στο κρανίο του και τον ώμο. Το κρανίο γερμένο πάνω στον αμφορίσκο. Πιθανόν γυναικεία ταφή.

Διατήρηση

Σχεδόν ολόκληρο, λείπει μέρος του σώματος και του χείλους. Με εκτεταμένες απολεπίσεις και αποκρούσεις. Λείπει τριγωνικό θραύσμα από το χείλος.

Πηλός και Χρώματα

Πηλός ερυθρός (2,5YR 5/6, 2,5YR 4/6red), με μίκα και πολλά εγκλείσματα, μικρότερου και μεγαλύτερου μεγέθους, παρόμοιος με τον ΜΔ 2181/ ΓαΤυ 8α (2,5YR 5/6, 2,5YR 5/8 red), τον ΜΔ 4758/ ΚλαΤυ 1α (2,5YR 5/6-2,5YR 5/8 red) του ΜΔ 2404/ ΓαΤυ 11β (2), αποσπ/κό (2,5YR 5/8 red). Ψημμένο καλά χωρίς σκουρόχρωμο μπισκότο. Όμοιος της πρόχου ΜΔ 2177.

Διαστάσεις

Ύψ.: 0,143μ., Διάμ. χείλους : 0,118μ., Ύψ. λαιμού : 0,034μ., Πάχ. τοιχώματος στο χείλος : 0,0057μ., Διάμ. βάσης : 0,078μ., Διάμ. μέγιστη σώματος : 0,148μ., Άνοιγμα λαβών : 0,193μ., Πλάτ. λαβής : 0,066μ., Πάχ. λαβής : 0,012μ.

Περιγραφή

Χειροποίητο στιλβωμένος δίωτο αγγείο με οριζόντιες λαβές, μεσαίου μεγέθους. Σώμα σφαιρικό και χαμηλός, κοίλος κυλινδρικός λαιμός με αρκετά βαθειά αυλάκωση/χάραξη στη μετάβαση από το σώμα. Αδιαμόρφωτο εξωστρεφές χείλος. Βάση κυκλική αδιαμόρφωτη και ελαφρά κυρτή. Μεγάλες οριζόντιες λαβές τετράπλευρης ορθογώνιας τομής, με λοξή φορά προς τα πάνω, που προσφύονται στη μεγ. διάμετρο του σώματος, στη μετάβαση προς τον ώμο. Όλο το σώμα του αγγείου, και εσωτερικά όσο είναι ορατό αλλά και το μη ορατό τμήμα της βάσης, καλύπτεται από ίχνη στίλβωσης, με κάθετη φορά στο λαιμό, και ακανόνιστα στα υπόλοιπα μέρη του σώματος.

Εσωτερικές συγκρίσεις,

Ανήκει στην ομάδα β των δίωτων αγγείων με χαμηλό και αναλογικά πλατύτερο λαιμό, πλατύ εξωστρεφές χείλος και συμπαγέστερο σχήμα (■ ΜΔ 4862/ ΚλαΤυ 1γ, ■ ΜΔ 4843/ Βελής, ■ ΜΔ 2178/ ΓαΤυ 1α, ■ ΜΔ 2336/ΓαΤυ 14β).

Αρκετά συγγενής με τον ■ ΜΔ 4843/ΒΕΛΗΣ για τον οποίο ο τροχήλατος αμφορίσκος με οριζόντιες λαβές ΜΔ 4730 υποδεικνύει μια πρώιμη χρονολόγηση. Αρκετά συγγενής και ο ■ ΜΔ 4862/ ΚλαΤυ 1γ ο οποίος δύσκολα χρονολογείται από τα συνευρήματά του, αν και η απουσία των τροχήλατων αγγείων θα μπορούσε να θεωρηθεί στοιχείο πρωϊμότητας.

Παρόλο που καμμία πρόχους δεν είναι ίδια με τις υπόλοιπες, συγγενέστερη, προς την ΜΔ 2177 που συνοδεύει τον αμφορίσκο είναι οι ■ ΜΔ 4883/ΚλαΤυ 1ε, ■ ΜΔ 2249/ ΓαΤυ 1γ.

7. ΜΔ 2335

Προέλευση

Καρίτσα Γαβριά, τύμβος 14, τάφος Ε, δεξιά από τα πόδια του νεκρού. Ίσως γυναικεία ταφή.

Διαστάσεις

Διάμ. χείλους : 0,148μ., Ύψ. λαιμού σωζόμενο : 0,036μ., Πλάτ. μέγιστο σωζόμενο : 0,069μ., Μήκ. μέγιστο σωζόμενο : 0,058μ, Πάχ. τοιχώματος : 0,0053μ., Διάμ. βάσης σωζόμενη : 0,076μ., Πλάτ. λαβής σωζόμενο : 0,082μ., Πάχ. λαβής σωζόμενο : 0,0154μ.

Πηλός και Χρώματα

Πηλός μαύρος λόγω καύσης (GLEY 1 2,5/N black), με μίκα και εγκλείσματα, ο μόνος.

Διατήρηση-Περιγραφή

Εξαιρετικά αποσπασματικό, σώζεται σε τέσσερα μεγάλα θραύσματα και πολλά μικρά, αρκετά συγκολλημένα. Μεταξύ τους. Λείπει το μεγαλύτερο μέρος του σώματος και της βάσης. Έντονα ίχνη καύσης.

Αρκετά μεγάλο αγγείο με λεπτά τοιχώματα. Σώμα μάλλον σφαιρικό, που συνεχίζει με ενιαίο περίγραμμα σε χαμηλό, κοίλο κυλινδρικό λαιμό και απολήγει σε αδιαμόρφωτο εξωστρεφές χείλος με πλατεία ανω επιφάνεια?. Βάση αδιαμόρφωτη Οριζόντιες, ελλειπτικής τομής λαβές με λοξή φορά προς τα πάνω. Ίχνη στίλβωσης σε όλη την επιφάνεια.

Εσωτερικές συγκρίσεις

Πιθανόν της ομάδας β των δίωτων αγγείων με χαμηλό και αναλογικά πλατύτερο λαιμό, πλατύ εξωστρεφές χείλος και συμπαγέστερο σχήμα (■ ΜΔ 4862/ ΚλαΤυ 1γ, ■ ΜΔ 4843/ Βελής, ■ ΜΔ 2178/ ΓαΤυ 1α, ■ ΜΔ 2336/ΓαΤυ 14β). Το κύπελλο/συνεύρημα ■ ΜΔ 2328 παρόμοιο με τα ■ ΜΔ 2325/ ΓαΤυ 14γ, ■ ΜΔ 2329/ ΓαΤυ 14δ, ■ ΜΔ 2328/ ΓαΤυ 14^ε που είναι όμοια ως προς το σχήμα, με διαφορά στη διακόσμηση. Όλα από τον ίδιο τύμβο

8. ΜΔ 4862

Προέλευση

Κλαδερή, τύμβος 1, τάφος Γ, από τη ΝΑ γωνία του τάφου, δεξιά των ποδιών του νεκρού, όρθιο δίπλα στους αστραγάλους.

Διατήρηση

Λείπουν μέρη του σώματος, του χείλους και της μίας λαβής. Απολεπισμένο και αποκρουσμένο σε πολλά σημεία. Συγκολλημένο ένα θραύσμα στο χείλος, ένα δεύτερο συνανήκει αλλά δεν εφαρμόζει.

Πηλός και Χρώματα

Πηλός καστανός (7,5YR 5/4 brown), με μίκα και πολλά εγκλείσματα.

Ο μόνος αμφορίσκος με συγγενικό πηλό είναι ο αποσπασματικός ■ ΜΔ 2509/ ΓαΤυ 2β (2), (πηλός καστανός 7,5YR 4/6 strong brown , με μίκα και πολλά μεγάλα εγκλείσματα.)

Διαστάσεις

Ύψ.: 0,18μ., Διάμ. χείλους υπολογιζόμενη: 0,12μ., Ύψ. λαιμού : 0,045μ., Πάχ. τοιχώματος στο χείλος : 0,0064μ., Διάμ. βάσης : 0,083μ., Διάμ. μέγιστη σώματος : 0,16μ., Άνοιγμα λαβών : 0,19μ., Πλάτ. λαβής : 0,075μ., Πάχ. λαβής : 0,015μ.

Περιγραφή

Χειροποίητο στιλβωμένο δίωτο με οριζόντιες λαβές, μεσαίου μεγέθους. Σώμα ωοειδές που

συνεχίζει με ενιαίο περίγραμμα εξωτερικά και εσωτερικά σε κοντό κοίλο κυλινδρικό λαιμό που απολήγει σε αδιαμόρφωτο εξωστρεφές χείλος έντονα εξωστρεφές με πλατειά περιφέρεια. Βάση αδιαμόρφωτη κυκλική και ελαφρά κυρτή. Μικρές οριζόντιες κυλινδρικές λαβές, με λοξή φορά προς τα πάνω που προσφύονται στη μετάβαση προς τον ώμο. Όλο το σώμα του αγγείου, και εσωτερικά περίπου ως τις λαβές, καλύπτεται από αδρά και μάλλον αραιά ίχνη στίλβωσης σε ακανόνιστη οριζόντια κατεύθυνση. Όλο το σώμα του αγγείου, και εσωτερικά, καλύπτεται από αδρά και μάλλον αραιά ίχνη στίλβωσης σε ακανόνιστη οριζόντια κατεύθυνση.

Εσωτερικές συγκρίσεις

Στην ομάδα β των δίωτων αγγείων με χαμηλό και αναλογικά πλατύτερο λαιμό, πλατύ εξωστρεφές χείλος και συμπαγέστερο σχήμα (■ ΜΔ 4862/ ΚλαΤυ 1γ, ■ ΜΔ 4843/Βελής, ■ ΜΔ 2178/ ΓαΤυ 1α, ■ ΜΔ 2336/ΓαΤυ 14β).

Συγγενής με τον ■ ΜΔ 2178 του ΓαΤυ 1α και τον ■ ΜΔ 4843 του μοναδικού τάφου στο Καραούλι του Βελή.

9. ΜΔ 4843

Προέλευση

Καραούλι του Βελή, τάφος 1, στα άκρα των ποδιών της νεκρής.

Διατήρηση

Σχεδόν ολόκληρο, λείπει ένα θραύσμα από το χείλος και η μία λαβή. Συγκολλημένο από τρία θραύσματα. Απολεπισμένο σε μεγάλη έκταση, με αποκρούσεις και ρωγμές.

Πηλός και Χρώματα

Πηλός κιτρινέρυθρος (5YR 5/6, yellowish red), με μίκα και εγκλείσματα, πολλά μεγάλου μεγέθους. Συγγενείς (5YR 6/6 reddish yellow) οι ■ ΜΔ 2501/ ΓαΤυ 12ε, ■ ΜΔ 2336/ΓαΤυ14β.

Διαστάσεις

Ύψ.: 0,107μ., Ύψ. λαιμού : 0,03μ., Διάμ. χείλους : 0,0113μ., Πάχ. τοιχώματος στο χείλος : 0,0063μ., Διάμ. βάσης : 0,055μ., Διάμ. μέγιστη σώματος : 0,118μ., Πλάτ. λαβής : 0,05μ., Πάχ. λαβής : 0,014μ.

Περιγραφή

Σώμα σχεδόν σφαιρικό που συνεχίζει με ενιαίο περίγραμμα σε κοντό και ευρύ κοίλο κυλινδρικό λαιμό. Αδιαμόρφωτο, έντονα εξωστρεφές χείλος, με διάμετρο σχεδόν όση του

[\[29\]](#)

σώματος με πλατειά την ανω επιφάνεια και ελαφρά κοίλο εσωτερικά. Βάση κυκλική αδιαμόρφωτη. Λαβές οριζόντιες τετραγωνικής τομής, που προσφύονται στη μέγιστη

διάμετρο του σώματος. Εσωτερικά και εξωτερικά διακρίνονται ελάχιστα ίχνη στίλβωσης λόγω της κακής διατήρησης.

Εσωτερικές συγκρίσεις,

Στην ομάδα β, των δίωτων αγγείων με χαμηλό και αναλογικά πλατύτερο λαιμό, πλατύ εξωστρεφές χείλος και συμπαγέστερο σχήμα (■ΜΔ 4862/ ΚλαΤυ 1γ, ■ΜΔ 4843/Βελής, ■ΜΔ 2178/ ΓαΤυ 1α, ■ΜΔ 2336/ΓαΤυ 14β).

Όσον αφορά τις εσωτερικές συγκρίσεις, είναι αρκετά συγγενικός με τον ■ΜΔ 2178 του ΓαΤυ 1^α, και, λιγότερο, με τον ■ΜΔ 4862.του ΚλαΤυ 1γ.

10. ΜΔ 2336

Προέλευση

Καρίτσα Γαβριά, τύμβος 14, τάφος Β, στα πόδια του νεκρού. Γυναικεία ταφή.

Διατήρηση

Σχεδόν ολόκληρο, λείπουν μικρά θραύσματα από το χείλος, το σώμα και τη βάση. Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα και σώζει και κάποια που δεν συγκολλούνται. Με αποκρούσεις και απολεπίσεις.

Πηλός και Χρώματα

[30]

Πηλός κιτρινέρυθρος 5YR 6/6 reddish yellow, παρόμοιος με του ■ΜΔ 2501/ ΓαΤυ 12ε και συγγενής (5YR 6/8 reddish yellow, ακάθατος με μίκα και πολλά εγκλείσματα) με του ΜΔ 2467/ ΓαΤυ 5Γ (2) (αποσπασματικό). Με μίκα και εγκλείσματα, με λεπτά τοιχώματα, χωρίς τεφρό μπισκότο. Έντονα ίχνη καύσης, ίσως λόγω χρήσης (μαγειρικό?).

Διαστάσεις

Ύψ. : 0,158μ., Διάμ. χείλους : 0,139μ., Πάχ. τοιχώματος στο χείλος : 0,008μ., Διάμ. βάσης : 0,081μ., Διάμ. μέγιστη σώματος : 0,177μ., Άνοιγμα λαβών : 0,18μ., Πλάτ. λαβής : 0,066μ., Πάχ. λαβής : 0,013μ.

Περιγραφή

Χειροποίητο στιλβωμένο σκεύος με οριζόντιες λαβές. Μεσαίου μεγέθους, με βάση κυκλική αδιαμόρφωτη και σφαιρικό σώμα με γωνιώδη μετάβαση εξωτερικά και εσωτερικά προς το χείλος. Το χείλος ταινιωτό, εξωστρεφές, με πλατειά περιφέρεια και με αποστρογγυλεμένη περιφέρεια. Οριζόντιες, ελλειπτικής τομής λαβές, προσφύονται ψηλά στο σώμα του αγγείου με κάθετη φορά προς τα πάνω. Ίχνη στίλβωσης σε όλη την επιφάνεια, οριζόντια στις λαβές και στο χείλος εσωτερικά και εξωτερικά.

Εσωτερικές συγκρίσεις

Στην ομάδα β, των δίωτων αγγείων με χαμηλό και αναλογικά πλατύτερο λαιμό, πλατύ εξωστρεφές χείλος και συμπαγέστερο σχήμα (■ΜΔ 4862/ΚλαΤυ 1γ, ■ΜΔ 4843/Βελής, ■ΜΔ 2178/ΓαΤυ 1α, ■ΜΔ 2336/ΓαΤυ 14β). Βάση κυκλική αδιαμόρφωτη, όπως οι ■ΜΔ 2178/ΓαΤυ 1α, ■ΜΔ 4843/ΒΕΛΗΣ. Σώμα σφαιρικό όπως οι ■ΜΔ 2178/ΓαΤυ 1α, ■ΜΔ 4843/ΒΕΛΗΣ, που χωρίζει σαφώς από τον λαιμό όπως το ■ΜΔ 2178/ΓαΤυ 1α. Μολονότι σε γενικές γραμμές είναι δυνατόν να ενταχθεί στην ομάδα β, αποτελεί ωστόσο ένα ιδιόμορφο δείγμα, διαφορετικό από τα υπόλοιπα, ιδιαίτερα όσον αφορά τη θέση των λαβών.

Εξωτερικές συγκρίσεις

- Μ. Ανδρόνικος, Βεργίνα 1 Το νεκροταφείο των τύμβων, Αθήνα 1969, σ. 213-215, πιν. 74 (ΑΗ6)
- John K. Papadopoulos, The Early Iron Age Cemetery at Toroni, Volume 2: Illustrations, Monumenta Archaeologica 24, Los Angeles 2005, I, p. 467-468, II, pl. 342: παρόμοιο αγγείο, μικρότερο (*I know of no exact parallel for the shape in Macedonia...*) οπ. pl. 341, αποσπασματικό "*a date in the earlier to developed stages of Protogeometric*".

11. ΜΔ 2509

Προέλευση

Καρίτσα Γαβριά, τύμβος 2, τάφος Β, ανάμεσα από τους σκελετούς.

Διαστάσεις

Μήκ. μέγιστο σωζόμενο : 0,06μ., Πλάτ. μέγιστο σωζόμενο : 0,03μ., Πάχ. τοιχώματος : 0,008μ.
Μήκ. απόφυσης σωζόμενο : 0,023μ.

Χρώματα

Πηλός καστανός (7,5YR 4/6 strong brown, ακάθατος με μίκα και πολλά μεγάλα εγκλείσματα) παρόμοιος με τον ■ΜΔ 4862/ΚλαΤυ 1γ (7,5YR 5/4).

Διατήρηση-Περιγραφή

Δεκαεπτά αποσπασματικά, αποκρουσμένα και απολεπισμένα όστρακα από το σώμα, τη βάση και τη λαβή, ή την απόφυση, χειροποίητου στιλβωμένου αγγείου, ίσως της ομάδας β με χαμηλό και αναλογικά πλατύτερο λαιμό. Η βάση αδιαμόρφωτη. Αδρά ίχνη στίλβωσης και στην εσωτερική πλευρά των οστράκων.

12. ΜΔ 2467, αδιάγνωστης ομάδας

Προέλευση

Καρίτσα Γαβριά, τύμβος 5, τάφος Γ, Ν2. Με τα οστά της ανακομιδής κάτω από τον νεκρό 1, στο ΝΔ τμήμα του τάφου. Πιθανόν ανδρική ταφή.

Πηλός και Χρώματα

Πηλός κιτρινέρυθρος (5YR 6/8 reddish yellow), αρκετά συγγενής με τους ΜΔ 2501/ ΓαΤυ 12ε (5YR 6/6 reddish yellow) ΜΔ 4843/ ΒΕΛΗΣ (5YR 5/6, yellowish red). Ακάθαρος πηλός, με μίκα και πάρα πολλά μικρά και μεγάλα εγκλείσματα, χωρίς σκουρόχρωμο μπισκότο.

Διαστάσεις

Ύψ. σωζόμενο : 0,094μ., Διάμ. βάσης σωζόμενη : 0,052μ., Διάμ. σώματος : 0,131μ., Πλάτ. λαβής : 0,041μ., Πάχ. λαβής : 0,015μ.

Διατήρηση- Περιγραφή

Αποσπασματικό χειροποίητο αγγείο, πιθανότατα δίωτο με οριζόντιες λαβές με πολύ χοντρά τοιχώματα. Λείπει μέρος της βάσης, όλο το άνω μέρος του σώματος και το χείλος. Από τις λαβές διατηρούνται ίχνη πρόσφυσης της μίας και η θέση της δεύτερης. Συγκολλημένο από λίγα μεγάλα θραύσματα, με εκτεταμένες αποκρούσεις και απολεπίσεις. Βάση κυκλική αδιαμόρφωτη, σώμα σφαιρικό, οριζόντιες κυλινδρικές λαβές που προσφύονται στη μέγιστη διάμετρο του σώματος. Αγνωστο αν πρόκειται για τον τύπο με ψηλό ή χαμηλό λαιμό. Η επιφάνεια φθαρμένη, άγνωστο αν υπήρχε στίλβωση.

Εσωτερικές συγκρίσεις

Ανήκει στα μικρότερα αγγεία της σειράς.

Γ Χειροποίητος αμφορίσκος με κάθετες λαβές

13. ΜΔ 2257

Θέση

Καρίτσα Γαβριά, τύμβος 9, τάφος Β,. Γερμένο στο πλάι, αριστερά από τη θέση όπου θα βρισκόνταν τα πόδια του νεκρού.

Διατήρηση

Σχεδόν ολόκληρο, λείπει μέρος από το κάτω τμήμα του σώματος. Συγκολλημένο από λίγα θραύσματα, με εκτεταμένες απολεπίσεις και αποκρούσεις.

Χρώματα

Πηλός αμαυρός ή καστανός κατά τόπους (7,5YR 5/1 gray, 7,5YR 5/4 brown), με μίκα και

πολλά εγκλείσματα, αρκετά μεγαλύτερου μεγέθους.

Διαστάσεις

Ύψ. : 0,17μ., Διάμ. βάσης : 0,062μ., Διάμ. μέγ. σώματος : 0,145μ., Διάμ. χείλους : 0,087μ., Ύψ. λαιμού : 0,045μ., Πάχ. τοιχώματος στο χείλος : 0,005μ., Άνοιγμα λαβών : 0,138μ., Ύψος λαβής : 0,04μ., Πλάτ. λαβής : 0,016μ., Πάχ. λαβής : 0,01μ.

Περιγραφή

Χειροποίητος στιλβωμένος αμφορίσκος με κάθετες λαβές από τον λαιμό στον ώμο, αρκετά σπάνιο σχήμα, συνηθέστεροι οι αμφορίσκοι με λαβές στην κοιλιά. Είναι μικρότερος από τα αναφερόμενα στη Βεργίνα παραδείγματα και μεσαίου μεγέθους σε σχέση με τους υπόλοιπους αμφορίσκους του ΜΟ.

Βάση αδιαμόρφωτη κυρτή και ασταθής. Σώμα σφαιρικό, τονισμένο πάνω, που συνεχίζει με ενιαίο περίγραμμα σε ευρύ κοίλο κυλινδρικό λαιμό που απολήγει σε αδιαμόρφωτο εξωστρεφές χείλος. Μικρές κάθετες λαβές ελλειπτικής τομής και καμπύλου περιγράμματος. Προσφύονται στον ώμο του αγγείου και καταλήγουν στο λαιμό, λίγο κάτω από το χείλος. Στο ύψος του ώμου, λίγο πριν την ένωση με το λαιμό και στο μέσον κάθε πλευράς, χαμηλή μαστοειδής απόφυση.

Εσωτερικές συγκρίσεις

Αποτελεί το μοναδικό παράδειγμα του νεκροταφείου. Συγγενικότερο θήλαστρο του συνευρήματος ΜΔ 2252, το ΜΔ 2314 .

Εξωτερικές συγκρίσεις

1. Γ. Αρβανίτου-Μεταλληνού, Η Ηπειρωτική Θεσσαλία κατά τους Πρωτοϊστορικούς Χρόνους, Η Μαρτυρία της Κεραμικής:
 - a. Βλ. Τόμος Α, σελ. 88-89. τόμος Γ, πιν. 55: τυχαίο εύρημα από τη Δολίχη, το συγγενέστερο παράδειγμα (*Τύπος γνωστός στη χειροποίητη κεραμική από την ΥποΜ [31] εποχή*).
 - b. Βλ. Τόμος Α, σελ. 62. Τόμος Γ, πιν. 25, από το Γεντίκι, θολωτός τάφος, MB 1766 (2766?) με ωοειδές σώμα και μαστοειδείς αποφύσεις.
 - c. Βλ. Τόμος Α, σελ. 53-56. Τόμος Γ, πιν. 18, Αργυροπούλι Τυρνάβου, θολωτός τάφος Α, MB 3023 με σφαιρικό σώμα, ψηλό λαιμό και μαστοειδείς αποφύσεις. ΠΠΓ-ΥποΠΓ Ι.
 - d. Βλ. Τόμος Β, σελ. 196. «Ομάδα χειροποίητων, προχειροφτιαγμένων αμφορέων. Έχουν σώμα κυρίως ωοειδές και επίπεδη μικρή έως ανύπαρκτη βάση. Το ύψος τους κυμαίνεται από 17,5-20,4 εκ. Η μετάβαση από το σώμα προς τον στενό κυλινδρικό λαιμό γίνεται με καμπύλα περιγράμματα. Τα χείλη κλίνουν προς τα έξω ενώ οι ωοειδούς τομής λαβές πάνω προσφύονται στο μέσον του λαιμού και [32]
- κάτω επί των ώμων. Ο τύπος συναντάται την ΥΕΧ στον βαλκανικό χώρο.

Ομοιος των Υπο-Μυκηναϊκών χρόνων προέρχεται από την Ελάτεια. Ο αμφορέας του Γεντικιού χρονολογήθηκε στην Υστερη ΠΓ και στην ίδια περίοδο φαίνεται ότι ανήκει και αυτός της Δολίχης.»

- e. Βλ. Τόμος Α, σελ. 107-108. Τόμος Γ, πιν. 74, από την Κραωνώνα, τάφος 11, ΑΕ Π 31, με έντονο περιχέιλωμα (ΥποΠΓ ΙΙΙ-ΥΓ).
2. Μ. Ανδρόνικος, Βεργίνα 1 Το νεκροταφείο των τύμβων, Αθήνα 1969, σελ. 204-207. Από τα 29 παραδείγματα, τρεις μόνο έχουν κάθετες λαβές: πιν. 30, αρ. Α13, πιν. 41, Κ 23, πιν. 47, Ξ 11. Σ. 204-207: «Οι αμφορίσκοι της Βεργίνας έχουν κατά κανόνα χαμηλόν σώμα, λαιμόν σαφώς διακρινόμενον και διαστελλόμενον προς τα έξω κατά το χείλος, δύο μικρας λαβάς τοποθετημένας επί της κοιλίας με ελαφρώς προς τα άνω λοξήν κατεύθυνσιν και μεταξύ των λαβών ανά μίαν θηλήν. Τρεις μόνον αμφορίσκοι διαφέρουν βασικώς, διότι έχουν τας λαβάς καθέτους από του λαιμού μέχρι του ώμου, ο δε ένας στερείται και της θηλής. Πάντα ταύτα εξηγούνται εκ του γεγονότος ότι το σχήμα τούτο είναι άγνωστον εις την κεραμεικήν παράδοσιν του τόπου, οι κεραμείς δε επιχειρούν να μιμηθούν ξένα πρότυπα, τα οποία δεν δύνανται να είναι άλλα ή μυκηναϊκής παραδόσεως και πρωτογεωμετρικοί αμφορίσκοι της Νοτίου Ελλάδος. Είναι άλλωστε χαρακτηριστικόν ότι και εις τους γραπτούς τροχήλατους αμφορίσκους της Βεργίνας παρατηρήσαμεν την ιδίαν αβεβαιότητα εις την διάπλασιν του σχήματος.. Τα συγγενέστερα προς τους αμφορίσκους της Βεργίνας παραδείγματα, τα οποία γνωρίζω, είναι οι χειροποίητοι αμφορίσκοι του Κεραμεικού και της Αργολίδος (Μυκηνών,

[\[34\]](#)

Τίρυνθος, Ασίνης, Αργους). Ούτω καταλήγομεν εις την άποψιν ότι οι αμφορίσκοι ούτοι είναι μάρτυρες μιας βορείου κεραμεικής παραδόσεως, η οποία όμως υπό την ισχυράν εντοπίαν επίδρασιν διετήρησεν εξησθενημένα ωρισμένα μόνον στοιχεία, τας θηλάς.»

3. John K. Papadopoulos, The Early Iron Age Cemetery at Toroni , Monumenta Archaeologica 24, Los Angeles 2005. Text σ. 468. 2 (*"The contents of both vessels were uninformative as to date, although it seems reasonable to assume on the basis of the similarity of overall shape that the neck- and belly-handled varieties were produced concurrently. It is worth noting that at Vergina the neck-handled version is much less common than its belly-handled counterpart"*.) Illustrations, pls. 343,344
4. Irene S. Lemos, The Protogeometric Aegean, Oxford Univ. Press, 2002, σελ. 88-89.

Σημειώσεις

[\[1\]](#)

Όπως όλα τα αγγεία της ανασκαφής, καταγράφηκαν-συντηρήθηκαν-σχεδιάστηκαν ύστερα από πολλά χρόνια, με τη βοήθεια του INSTAP το οποίο ευχαριστώ θερμά. Ευχαριστώ την Αθ. Μουράτη και τον Αρη Μπαχλά, για πολλαπλή βοήθεια.

[\[2\]](#)

Jan Bouzek, Der Vardar und Morava Bereich in seinem Verhltnis zu Griechenland swishcen 1200-900 vuz στο

Akten des Symposions von Stift Zwettel, 11-14 October 1988 (Wien 1983), Griechenland, die Agais und die Levante während der "Dark Ages" von 12 bis 9 Jh v. Chr. Ff, taf. 2/3.

[3]

Η μέτρηση σε μικρό μέρος της λαβής που δεν είναι καμένο

[4]

Βλ. Βεργίνα, σ. 205 κεξ. «Τα συγγενέστερα προς τους αμφορίσκους της Βεργίνας παραδείγματα, τα οποία γνωρίζω, είναι οι χειροποίητοι αμφορίσκοι του Κεραμικού και της Αργολίδος (Μυκηνών, Τίρυνθος, Ασίνης, Αργους (Κεραμεικός, *Hesperia* 30, 1961, σ. 176, πιν. 31. Κορινθία *AJA* 59, 1955, σ. 125 κεξ., πιν. 39, 1-2. *Corinth VII*, 1, σ. 7-8, αρ. 13-19, σ. 15, αρ. 50-53. Αργος *BCH* 77, 1953, σ. 260, 78, 1954, σ. 178, εικ. 37. Μυκήναι *BSA*, 49, 1954, σ. 260 κεξ. Πιν. 4c. *PPS* 31, 1965, πιν. 32. *Asine*, σ. 435 κεξ. Τίρυνς, I, 159, *AM* 78, 1963, σ. 48, 53, *Beil.* 12,⁶, 21

[5]

C. Blegen-J.Caskey-M. Rauson-J. Sperling, Troy, The first and the second settlement, I, 1950, σ. 234, εικ. 370^α. Hanschman E. -Vl.Milojicic, Die deutshen Ausgrabungen auf der Argissa-Magula in Thessalien III. Die Fruhe und beginnende mittlere Bronzezeit, 1976, πιν. 27. Maran J., Die deutshen Ausgrabungen auf der Pefkakia Magula in thesalien III, Die Mittlere Bronzezeit, Teil II, 1992, πιν. XVIII, 4,5. Δ. Θεοχάρης, *ΑΔ* 23, 1968, Χρονικά, σ. 263-5, πιν. 201.

[6]

V.R.D'A.Desborough, The Greek Dark Ages, London 1972, p. 208, pl. 48 (Δελφοί). Αρβανίτου-Μεταλληνού, Η Ηπειρωτική Θεσσαλία κατά τους Πρωτοϊστορικούς Χρόνους, Η Μαρτυρία της Κεραμεικής, τ. β-Κείμενα 196-201 (διδακτορική διατριβή)

[7]

K. Romiopoulou, Some Pottery of the Early Iron Age from Western Macedonia, *BSA* 66 (1971) σ. 353 κεξ., εικ. 3-10, 11, K.A. Wardle, Excavations at Assiros, 1975-79, *BSA* 75 (1980) εικ. 17-45, I. Βοκοτοπούλου, Τα νεκροταφεία μιας μολοσσικής κώμης, σ. 245. Ανδρόνικος Μ., Βεργίνα I, Το Νεκροταφείον των Τύμβων, Αθήνα 1969, σ. 205 κεξ.

[8]

C. Blegen, 1950 οπ. Fig. 131b, C30, C 12. S. Hood, Excavations in Chios 1938-1955. Prehistoric Emporio and Ayio Gala I-II (London 1981, 404, fig. 183, no 1242. A. Furumark, Mycenaean Pottery, Analysis and Classification, 1972, εικ. 9,63. Al. Hochstetter, Kastanas III, Die handgemachte Keramik, 1984, tafel 48-1. Δ. Θεοχάρης, *ΑΔ* 23 οπ.

[9]

C. Blegen-J.Caskey-M. Rauson-J. Sperling, Troy, The first and the second settlement, I, 1950, σ. 234, εικ. 370^α.

[10]

Argissa III, 1976, πιν. 27.

[11]

Pefkakia III, Teil II, 1992, πιν. XVIII, 4,5.

[12]

W. Heurtley, Prehistoric Macedonia, 1939, σ. 222, αρ. 440.

[13]

Al. Hochstetter, Kastanas III, Die handgemachte Keramik, 1984, πιν. 48, 1.

[14]

A. Furumark, Mycenaean Pottery, Analysis and Classification, 1972, εικ. 9,63.

[\[15\]](#)

Hesperia 30, (1061) πιν. 31c.

[\[16\]](#)

BSA 85 (1990) σ. 41, εικ. 4.

[\[17\]](#)

BSA 66 (1971) σ. 353 κεξ., εικ. 3-10, 11.

[\[18\]](#)

BSA 75 (1980) εικ. 17-45

[\[19\]](#)

I. Βοκοτοπούλου, σ. 245

[\[20\]](#)

Γ. Αρβανίτου-Μεταλληνού, Η Ηπειρωτική Θεσσαλία κατά τους Πρωτοϊστορικούς Χρόνους, Η Μαρτυρία της Κεραμεικής,, Τόμος Β, Κείμενα, σ. 196-201

[\[21\]](#)

Αρβανίτου-Μεταλληνού, οπ. Β, σ. 197

[\[22\]](#)

Σε κάποια σημεία προσπάθεια να λειανθεί.

[\[23\]](#)

Μοιάζει η εξωτερική επιφάνεια και το σχήμα με το ΜΔ 2501

[\[24\]](#)

Σε κάποια σημεία προσπάθεια να λειανθεί.

[\[25\]](#)

Μ. Τσιμποπούλου, Η Ανατολική Κρήτη στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου, Ηράκλειο 2005, σ. 379-385.

[\[26\]](#)

Αρβανίτου-Μεταλληνού, οπ. Β., σ. 199-200

[\[27\]](#)

Βλ. Βεργίνα, οπ. σ. 213-215.

[\[28\]](#)

Papadopoulos John K., L.A. 2005, 2, Illustrations = John K. Papadopoulos, The Early Iron Age Cemetery at Toroni, Volume 2: Illustrations, Monumenta Archaeologica 24, Los Angeles 2005, I, p. 467-468, II, pl. 341-42

[\[29\]](#)

Υποδοχή πώματος ?

[\[30\]](#)

Η μέτρηση σε μικρό μέρος της λαβής που δεν είναι καμένο

[\[31\]](#)

Βλ. Φ. Δακορόνια, Ελάτεια, Φωκικά Χρονικά Ε (5), 1993, σ. 38, εικ. 14. ΑΔ 33 (1978) πιν. 45 στ.

[\[32\]](#)

Jan Bouzek, Der Vardar und Morava Bereich in seinem Verhältnis zu Griechenland zwischen 1200-900 vuz στο Akten des Symposiums von Stift Zwettel, 11-14 October 1988 (Wien 1983), Griechenland, die Agais und die Levante während der "Dark Ages" von 12 bis 9 Jh v. Chr. Ff, taf. 2/3.

[33]

Φ. Δακωρώνια, Φωκικά Χρονικά, τ. Ε. (5), 1993, σ.38, εικ. 14.

[34]

Κεραμεικός, Hesperia 30, 1961, σ. 176, πιν. 31. Κορινθία AJA 59, 1955, σ. 125 κεξ., πιν. 39, 1-2. Corinth VII, 1, σ. 7-8, αρ. 13-19, σ. 15, αρ. 50-53. Αργος BCH 77, 1953, σ. 260, 78, 1954, σ. 178, εικ. 37. Μυκήναι BSA, 49, 1954, σ. 260 κεξ. Πιν. 4c. PPS 31, 1965, πιν. 32. Asine, σ. 435 κεξ. Τίρυνς, I, 159, AM 78, 1963, σ. 48, 53, Beil. 12,⁶, 21,².